

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства України висуваються нові вимоги до вчителів іноземних мов, а також до системи їхньої фахової підготовки. Стає очевидною актуальність проблеми формування педагогічного професіоналізму вчителів іноземної мови в умовах ступеневої освіти. Впровадження ступеневої освіти з одного боку надає широкі можливості для задоволення освітніх потреб особи, забезпечує гнучкість підготовки фахівців, а з іншого вимагає переосмислення та оновлення моделі цієї підготовки та створення найоптимальніших педагогічних умов для формування основ професіоналізму.

Аналіз досліджень і публікацій. За наявності великої кількості досліджень з обраної теми недостатньо розкритими залишаються питання системності В.Андрущенко, В.Бондар, О.Галус, В.Горов, Л.Калмикова, Н.Ничкало, В.Семиченко, В.Сидоренко, С.Сисоева, Г.Щедровицький, В.Чигринов. Перехід педагогічної школи до ступеневої системи освіти передбачає оновлення змісту базової педагогічної освіти фахівців і вимагає визначити основний вектор формування основ професіоналізму майбутніх учителів. Недостатньо розкритими залишаються питання щодо виявлення наступності в підготовці вчителів іноземної мови на різних освітньо-кваліфікаційних рівнях, змісту, форм, методів їхньої підготовки в умовах ступеневої освіти, моделі підготовки та визначення критеріїв сформованості основ професіоналізму.

Метою даної статті є аналіз освітньо-кваліфікаційних рівнів фахової підготовки майбутніх вчителів іноземної мови в умовах ступеневої освіти як цілісної взаємообумовленої системи.

Виклад основного матеріалу. Професійна підготовка педагогічних кадрів у системі вищої освіти складає органічну частину розвитку суспільства. Професійно-педагогічна підготовка має забезпечувати функціонування вчителя як суб'єкта педагогічної діяльності. Модель діяльності та особистості вчителя представлена у професіограмі, яка відображає його основні функції, вимоги до вчителя сучасної школи, коло теоретичних знань, набір педагогічних умінь та навичок, інтегративні професійно-особистісні якості.

Професіограма, на думку О. І. Абдулної, моделює результат, який має бути досягнений у процесі навчання та виховання у вузі та самостійної педагогічної діяльності. На основі професіограми розробляється кваліфікаційна характеристика як модель вчителя на рівні випускника вузу. Кваліфікаційна характеристика вчителя має стати основою розробки змісту і методів професійної підготовки фахівців, навчальних планів та програм підготовки майбутніх вчителів. Професійна підготовка вчителя має бути органічною складовою частиною єдиної системи безперервної освіти [1].

Готовність до педагогічної діяльності визначається як характеристика потенційного стану вчителя дотично його професійної діяльності. В цілому, готовність до дії трактується як стан мобілізації всіх психофізичних систем людини, що забезпечують ефективне виконання професійних дій. Під готовністю розуміють озброєність людини необхідними для успішного виконання дій знаннями, вміннями та навичками; нагальну реалізацію програми дій у відповідь на появу визначеного сигналу. Готовність є передумовою успішної професійної діяльності людини. У педагогіці й психології існує велика кількість дефініцій цього поняття. Готовність – це: настанова, очікування, намір, феномен, явище, властивість, пильність тощо. Готовність – цілісне стійке утворення, що мобілізує особистість на включення до діяльності, яке виникає в результаті певного досвіду людини, заснованого на формуванні його позитивного ставлення до означеної діяльності, усвідомленні мотивів і потреби в ній, об'єктивізації її предмета та способів взаємодії з ним [2].

Питанням професійної підготовки та готовності майбутніх вчителів іноземної мови до професійної діяльності займалися О.Л. Бердичевський, Т.А. Долгова, Т.М. Комарницька, Т. Ощепкова. Професійна підготовка майбутніх вчителів іноземної мови має свою специфіку та особливості. Майбутній вчитель іноземної мови повинен вміти застосовувати ефективні методи та засоби навчання іноземної мови і виховання залежно від вікових, статевих та індивідуальних особливостей дітей; аналізувати педагогічний досвід (передовий, новаторський) та власний досвід роботи; здійснювати самоконтроль, самооцінку, саморегуляцію; виділяти типові недоліки у професійній діяльності, переборювати їх; корегувати та прогнозувати свою навчально-виховну роботу; постійно займатися професійною самоосвітою та самовихованням тощо. Професійні вміння вчителя іноземної мови – це вміння користуватися іноземною мовою як засобом професійного спілкування, під час розв'язування проблемних ситуацій, здатність продукувати і варіювати професійне іншомовне мовлення в умовах професійно-педагогічного спілкування. Традиційно професійна компетентність вчителя іноземних мов складається із загальнокомунікативної мовної і мовленнєвої, соціокультурної, лінгвокраїнознавчої, культурознавчої, лінгводидактичної компетенцій, кожна з яких містить певний спектр умінь. [3].

Враховуючи необхідність якісної підготовки педагогічних працівників до роботи у дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладах, забезпечення їх готовності до викладання не менше ніж двох шкільних предметів та проведення позашкільної роботи, навчання майбутніх педагогів здійснюється за поєднаними напрямками, спеціальностями і спеціалізаціями. Таке поєднання здійснюється з урахуванням спорідненості галузей наук, що відображається у шкільних навчальних предметах, видах педагогічної діяльності в середній школі, дошкільних і позашкільних навчальних закладах та обсягу часу, передбаченого на вивчення відповідних шкільних навчальних предметів. Для підготовки педагогічних працівників до викладання у загальноосвітніх навчальних закладах різного типу базових шкільних навчальних предметів, проведення позашкільної роботи, задоволення особистісних освітніх інтересів студентів та врахування професійних потреб замовника на відповідних напрямках підготовки запроваджуються спеціалізації. Особливість педагогічних спеціалізацій полягає в тому, що вони передбачають як поглиблення змісту відповідних напрямів (спеціальностей), так і забезпечують необхідну фахову підготовку з різних напрямків педагогічної діяльності. Спеціалізації вводяться на відповідних напрямках (спеціальностях) з урахуванням їх органічної спорідненості для підготовки педагогічних працівників до викладання навчальних предметів варіативної компоненти навчального плану загальноосвітніх навчальних закладів. Загальною практикою є спеціалізація студентів – майбутніх вчителів іноземної мови з двох предметів: одна іноземна мова і будь-яка інша дисципліна, це може бути і друга іноземна. Навчальні заклади заохочують студентів розпочинати вивчення другої іноземної мови. Заохочується і підтримується вивчення певної дисципліни на іноземній мові. Це надає змогу підготувати студентів до викладання певного предмету іноземною мовою і реально реалізувати двомовне навчання (bilingual teaching).

Усі студенти вивчають курси з історії, літератури, культури країни, мова якої вивчається. Обов'язковим компонентом мовної підготовки студентів є вивчення граматики іноземної мови. Курси лінгвістики, соціолінгвістики,

психолінгвістики також складають зміст підготовки майбутніх учителів. Студенти отримують підготовку з методики викладання іноземної мови спрямовані на підготовку до навчання, у центрі якого знаходиться дитина (learner-centred approach), та на реалізацію комунікативного підходу в навчанні мов. Сьогодні неминучим, необхідним і обов'язковим компонентом навчальної програми вбачається підготовка до застосування інформаційно-комунікативної технології (ІКТ). Такі курси включають поєднання даних про іноземну мову та інформаційно-комунікаційні навички й уміння.

Особливістю підготовки вчителів іноземних мов сьогодні є реалізація «Європейського виміру», що знаходить відображення у: визначенні мети і завдань підготовки вчителів; включенні вивчення європейської специфіки у змісті окремих дисциплін навчального плану; визнанні необхідності забезпечення реалізації мішені Болонського процесу та релевантних стандартів якості освіти; участі у європейських проектах і схемах забезпечення мобільності студентів; заключенні міждержавних та міжінститутських угод; законодавчому забезпеченні вивчення іноземних мов.

Значну увагу в навчальних програмах приділяють соціокультурним та інтеркультурним аспектам, які торкаються міжкультурних стосунків. Курс підготовки вчителів іноземної мови передбачає період педагогічної практики, яка поділяється на дві частини: пасивну (orientation practice) та активну (advanced). Щодо післядипломної підготовки, функціонують спеціальні інститути, призначені для надання післядипломної підготовки. Провідні завдання післядипломної підготовки: модернізувати знання вчителів та познайомити їх з новими даними педагогіки, методики навчання, використання ІКТ; ліквідувати певні недоліки у власній діяльності, що їх відчувають учителі; слугувати засобом реалізації державних освітніх стратегій [4].

Вдосконалення національної освіти відбувається з урахуванням інтеграційних процесів у європейській та міжнародній освіті. Основою вищої педагогічної освіти України є система стандартів: державний стандарт вищої освіти, галузеві стандарти вищої освіти і стандарти вищої освіти навчальних закладів. Стандарти вищої освіти виступають основою оцінки якості вищої освіти і професійної підготовки, а також освітньої діяльності ВУЗів. Підготовка викладачів іноземних мов здійснюється відповідно до чинних освітньо-кваліфікаційних характеристик та освітньо-професійних програм.

У відповідності до освітніх професійних програм бакалаврів, спеціалістів і магістрів кафедри іноземної мови розробляють навчальні плани і програми дисциплін, які є основою розробки навчально-методичних комплексів дисциплін. Професійно-педагогічна підготовка у вузі об'єднує відносно самостійні, але взаємопов'язані і взаємообумовлені системи підготовки: загальнокультурну, спеціально-наукову та психолого-педагогічну. Кожний компонент загальної системи професійно-педагогічної підготовки вчителя іноземної мови у вузі виконує специфічні завдання. Особи, підготовка яких здійснюється за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра, спеціаліста, магістра в класичних університетах та інших вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації зі спеціальностей, що передбачають присвоєння педагогічних кваліфікацій, можуть здобути їх за умови виконання вимог галузевого стандарту педагогічної освіти щодо психолого-педагогічної, методичної, інформаційно-технологічної та практичної підготовки.

Зміст і обсяг фундаментальної підготовки за першим напрямом (спеціальністю) має відповідати змісту й обсягу такої підготовки з інших відповідних напрямів (спеціальностей), що забезпечує рівні академічні права осіб, які пройшли таку підготовку. Фундаментальна підготовка з другого напрямку (спеціальності), додаткової спеціальності, спеціалізації визначається з урахуванням специфіки даного поєднання і має бути достатньою для здобуття кваліфікації педагогічного працівника. З поєднаних напрямів (спеціальностей), додаткових спеціальностей і спеціалізацій фундаментальна підготовка здійснюється паралельно з обох напрямів (спеціальностей). Для забезпечення системності у вивченні навчальних дисциплін, уникнення дублювання навчального матеріалу та зміцнення міжпредметних зв'язків фундаментальна підготовка здійснюється шляхом впровадження інтегрованих навчальних дисциплін.

Бакалавр за фахом 6.020303 «Філологія» отримує підготовку з дисциплін циклів гуманітарної та соціально-економічної, фундаментальної, природничо-наукової професійної та практичної підготовки. Фахівцем освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр», підготовка яких здійснюється за поєднаними напрямами або напрямом і додатковою спеціальністю, спеціалізацією, присвоюється кваліфікація за першим напрямом відповідно до освітньо-професійної програми бакалавра (6.020303).

Бакалавр філології (напрямок підготовки 6.020303 «Філологія») підготовлений для роботи в освітній, науковій та видавничій сфері народного господарства. Бакалавр-філолог є фахівцем з питань мовознавства та літературознавства і фольклору. Провідну роль у забезпеченні підготовки фахівців з напрямку та спеціальності «Філологія» у відіграють кафедри іноземних мов. Освітньо-професійна програма підготовки бакалаврів розрахована на 4 роки навчання і передбачає опанування нормативними і вибірковими навчальними дисциплінами. Фахівець повинен розуміти структуру філологічної науки, поділ знань на мовознавчу та літературознавчу складові, усвідомлювати специфіку кожної; розуміти лінгвістику як особливу науку, що вивчає структуру і функціонування мови; володіти знаннями з усіх галузей мовознавства, історії мови та сучасної мови; володіти основними поняттями, концепціями і фактами сучасної літературознавчої науки; мати здатність оперативно засвоювати нові теорії, концепції, методики дослідження, що народжуються як у галузі філології, так і на межі різних гуманітарних наук; володіти сучасними методами отримання науково-бібліографічної інформації; мати навички аналізу та інтерпретації гуманітарних текстів; мати навички наукових досліджень у галузі філології; мати навички практичного застосування сучасних інформаційних технологій. Нормативні навчальні дисципліни та практика включають такі цикли: гуманітарної та соціально-економічної підготовки, фундаментальної та природничо-наукової підготовки, професійної та практичної підготовки.

По завершенню четвертого року навчання за обраним фахом та після виконання студентами у повному обсязі навчального плану випускник проходить державну атестацію на основі захисту бакалаврської роботи з проблем мовознавства або літературознавства. Кваліфікаційна робота – це самостійне дослідження проблемного філологічного питання з елементами наукового пошуку.

Професіоналам освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста, підготовка яких здійснюється за поєднаними спеціальностями або спеціальністю і додатковою спеціальністю, спеціалізацією, присвоюється кваліфікація за першою і другою спеціальностями, додатковою спеціальністю, спеціалізацією. Кваліфікація за спеціалізацією записується у додатку до диплома (7.020303). Спеціаліст за фахом 7.020303 «Філологія» отримує підготовку з дисциплін циклів гуманітарної та соціально-економічної, фундаментальної, природничо-наукової професійної та практичної підготовки. Фахівцем освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст», підготовка яких здійснюється за поєднаними напрямами або напрямом і додатковою спеціальністю, спеціалізацією, присвоюється кваліфікація за першим напрямом відповідно до освітньо-професійної програми спеціаліста (7.020303).

Спеціаліст (напрямок підготовки 7.020303 «Філологія») підготовлений для роботи в освітній, науковій та видавничій сфері народного господарства. Професіоналам освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста присвоюється кваліфікація за першою спеціальністю як таким, що мають поглиблену фундаментальну підготовку, а також кваліфікація за другою спеціальністю, спеціалізацією. Основними компонентами підготовки спеціаліста є такі компоненти як лінгвістичний

(знання фонологічних, лексичних, граматичних явищ і закономірностей досліджуваної мови як системи, включаючи когнітивну організацію і способи збереження знань про мовні явища), соціокультурний (знання національно-культурної специфіки вербальної і невербальної поведінки та вміння застосовувати ці знання в процесі комунікативної діяльності) і практичний (володіння методикою викладання іноземних мов та зарубіжної літератури). Спеціаліст-філолог є фахівцем з питань мовознавства та літературознавства і фольклору. Освітньо-професійна програма підготовки спеціалістів передбачає опанування нормативними і вибірковими навчальними дисциплінами.

Нормативні навчальні дисципліни та практика включають такі цикли: гуманітарної та соціально-економічної підготовки, фундаментальної та природничо-наукової підготовки, професійної та практичної підготовки.

По завершенню навчання за обраним фахом та після виконання студентами у повному обсязі навчального плану випускник проходить державну атестацію на основі захисту дипломної роботи з проблем мовознавства або літературознавства.

Професіоналам освітньо-кваліфікаційного рівня магістра присвоюється кваліфікація викладача за першою спеціальністю як таким, що мають поглиблену фундаментальну підготовку, що передбачає можливість їх працевлаштування у вищих і професійно-технічних навчальних закладах та у науково-дослідних установах, а також кваліфікація за другою спеціальністю, спеціалізацією. Кваліфікація за спеціалізацією записується у додатку до диплома.

На факультеті іноземних мов підготовка магістра філології (8.02030302) здійснюється як на основі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра так і на основі освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста. Підготовка магістра здійснюється на основі освітньо-професійної програми (ОПП), яка забезпечує одночасне здобуття повної вищої освіти за спеціальністю та кваліфікацією. Освітньо-професійна програма підготовки магістра включає поглиблену фундаментальну, гуманітарну, соціально-економічну, психолого-педагогічну, спеціальну та науково-практичну підготовку. Особи, які успішно виконали програму підготовки магістра та пройшли державну атестацію, отримують документи встановленого зразка про здобуття повної вищої освіти за спеціальністю та кваліфікації магістра. Основою підготовки фахівців цього освітньо-кваліфікаційного рівня є нормативно-правова база освіти: Закон України «Про вищу освіту», Положення «Про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах», Положення про ступеневу освіту. Освітньо-професійна програма магістра передбачає теоретичну, практичну та наукову підготовку. Теоретична підготовка визначається навчальним типовим (робочим) планом спеціальності, в якому зазначається перелік основних навчальних дисциплін (загально університетських та професійно-практичних (фахових), до кожної з яких розроблені навчальна та робоча програми. Практична підготовка включає проходження студентами педагогічної (асистентської) практики, яка є завершальним етапом формування викладача вищої школи та дає оцінку готовності магістрантів до виконання функціональних обов'язків викладача ВНЗ різного рівня акредитації. Практика має комплексний характер, її завданнями є: ознайомлення зі специфічними особливостями педагогічної діяльності викладача ВНЗ I- IV рівнів акредитації; оволодіння уміннями та навичками організації навчально-виховної, методичної та науково-дослідницької роботи зі студентами; організація науково-дослідної роботи в умовах педагогічної діяльності; виконання магістрантом функцій: викладача фахових дисциплін спеціальності; молодого науковця; куратора студентської групи. Наукова підготовка передбачає організацію самостійної дослідницької діяльності студента-магістранта, результатом якої є написання магістерської роботи. Магістерська робота є кваліфікаційним науково-практичним доробком, що містить науково обґрунтовані теоретичні чи експериментальні результати, висновки та рекомендації і свідчить про спроможність студента самостійно проводити наукові дослідження в обраній галузі знань. Захист магістерських робіт проводиться на відкритому засіданні Державної кваліфікаційної комісії, затвердженої наказом ректора університету у встановленому Міністерством освіти і науки України порядку. Магістр філології (іноземної мови та літератури) підготовлений для викладання іноземних мов і зарубіжної літератури у вищих навчальних закладах, він може бути науковим працівником у галузі філології; може обіймати викладацькі, науково-дослідницькі та адміністративні посади у вищих навчальних закладах I-IV рівнів акредитації та наукових закладах. Магістр філології має володіти методикою викладання іноземних мов та літератур, мати глибокі знання з теоретичних дисциплін свого фаху, пройти педагогічну практику, підготувати та захистити випускні магістерську роботу.

Магістр філології повинен: мати фундаментальні знання в галузі філології; володіти методикою викладання іноземних мов та зарубіжної літератури в професійних закладах I-IV рівнів акредитації; самостійно проводити науково-дослідну роботу, пов'язану з іноземними мовами; володіти концепціями гуманітарних та суспільних наук та користуватися методами цих наук у різних сферах викладацької і науково-дослідницької діяльності; володіти сучасними науковими методами філологічних досліджень, мати достатню підготовку для проведення науково-дослідницької роботи в галузі філологічних наук; знати методику проведення експериментів у галузі лінгвістики, мовознавства, літературознавства та дидактики викладання; вміти працювати з комп'ютерною технікою та ефективно використовувати її для обробки матеріалу і результатів досліджень в галузі філології; вміти користуватися науковою літературою, аналізувати стан справ з питань своєї спеціальності; знати правові та етичні норми, які регулюють відносини між людьми в професійних колективах.

Показник якості підготовки випускника за напрямом підготовки «Філологія» визначається рівнем засвоєних знань та умінь, узагальненого об'єкта діяльності, виробничих функцій та типових складових структури професійної діяльності; здатністю виконувати типові професійні задачі діяльності. Якість особистості випускника факультету іноземної філології полягає в тому, що він має бути підготовленим до успішної реалізації своєї соціальної ролі в умовах, коли знання і володіння іноземною мовою є засобом засвоєння і передачі різноманітної інформації в багатьох галузях культурного, соціального і економічного життя з одних країн в інші, коли володіння іноземною мовою є надійним засобом підвищення загально-гуманітарного і професійного рівня людини. Основними якостями фахівця з іноземної філології є: любов до професії вчителя, педагогічні здібності та здібності до оволодіння іноземними мовами, творча активність, почуття відповідальності, глибокі знання та вміння, прагнення до постійної самоосвіти та самовдосконалення; соціальна активність (нетерпимість до недоліків, небайдужість, почуття обов'язку, оптимізм, комунікабельність, почуття колективізму, мужність, енергійність, наполегливість, витриманість, організованість, мобільність, дисциплінованість, чесність); здібність до творчої педагогічної роботи (широка інтересів; системне бачення реальних ситуацій, швидкість їх оцінювання з умови мінімуму інформації, вміння передбачати наступні події, логічне мислення); природно наукова культура (освіченість); гуманітарна культура (філософська, релігійна, соціологічна, моральна, естетична та історична).

Викладач іноземної мови має бути джерелом інформації, лідером колективу, моделлю майбутньої мовленнєвої діяльності, організатором психологічного клімату, керівником між особистих відносин. Магістр з фаху «філологія» (іноземна мова та література) повинен мати фундаментальні знання в даній галузі.

Ступеневість вищої освіти полягає у здобутті різних освітньо-кваліфікаційних рівнів (характеристики, яка визначає ступінь сформованості знань, умінь та навичок особи, що надають здатність виконувати завдання та обов'язки певного

рівня професійної діяльності) на відповідних етапах (ступенях) вищої освіти. Ступенева структура вищої освіти в Україні гарантує людині вільність вибору і дає можливість отримати освіту у відповідності до розумових і професійних здібностей. Ступеневість вищої освіти може бути реалізована як через неперервну програму підготовки, так і диференційовано, відповідно до структури ступеневості. [5].

Висновки. Професійна підготовка майбутніх вчителів іноземної мови до професійної діяльності здійснюється поетапно (ступенево). Кожен освітньо-кваліфікаційний ступінь містить чітко структуровані компоненти і вимоги, які, з одного боку, передбачають готовність до професійної діяльності певного рівня, а з іншого відкривають перспективи для подальшого логічно завершеного здобуття освіти. Підготовка майбутніх вчителів іноземної мови має свою специфіку та особливості, що полягають у вмінні користуватися іноземною мовою як засобом професійного спілкування, під час розв'язування проблемних ситуацій, здатність продукувати і варіювати професійне іншомовне мовлення в умовах професійно-педагогічного спілкування.

Резюме. У статті зроблено стислий аналіз вимог до професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови на кожному етапі (ступені) здобуття вищої освіти, виділено основні складові підготовки фахівців кожного освітньо-кваліфікаційного рівня. **Ключові слова:** професійна підготовка, готовність, ступенева освіта, освітньо-кваліфікаційний рівень.

Резюме. В статье кратко проанализированы требования к профессиональной подготовке будущих учителей иностранного языка на каждом этапе (ступени) получения высшего образования, выделены основные составляющие компоненты подготовки каждого из образовательно-квалификационных уровней. **Ключевые слова:** профессиональная подготовка, готовность, ступенчатое образование, образовательно-квалификационный уровень.

Summary. The article presents compressed analysis of requirements to professional training of future foreign languages teachers at different stages of getting higher education, identifies the main components of foreign languages teachers' training. **Keywords:** professional training, availability, stage education, educational qualifying level.

Література

- 1.Абдулина О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего образования. – М.: Просвещение. – 1990. – 141 с.
2. Методические рекомендации по стандартизации учебного процесса: учебное пособие/ под ред. Л. И. Лысенко. – Севастополь: СевНТУ. – 2005.
3. Тонконог. Технологія організації професійної діяльності вчителів іноземної мови. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://archive.nbu.gov.ua>
4. О.Ю. Кузнецова Особливості підготовки вчителів іноземних мов у європейських країнах. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://eprints.zu.edu.ua/3462/1/13_47_.pdf
5. Про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту): Лист МОН № 1/9-168 від 25.04.01 року.
6. Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту): Постанова КМУ № 65 від 20.01.1998 року.